

RADU GYR – CONDUCĂTORUL LEGIONARILOR DIN OLTENIA

ION LEONE GAVRILĂ-CIOBOTEA*

Abstract: Radu Demetrescu was very active in Legionary work. As head of the nest, he frequently met with “Captain Corneliu Z. Codreanu”. But his main job was to coordinate the delegations of Legionaries in Banie, who encountered problems in different areas, especially when they wanted to organize volunteer activities, such as in the Olt Valley area, in the construction of churches. Radu Gyr represented a complex profile of the Legionnaires. He considered the radical student body, the “generation of fire and dream” as he called it, as the “historical ideal” that reached the culmination of Romanian identity.

Keywords: poet, politics, ideology, studenthood, propaganda.

Numele Radu Demetrescu este mai puțin vehiculat în istoria culturală românească, dar cel de Radu Gyr, pseudonim, este atotștiut. El întruchipează o personalitate complexă din zona Olteniei, și nu numai, care s-a afirmat atât ca poet, memorialist, publicist, cât și prin afinitatea și activitatea politică promovată de partidele și curentele de extremă dreaptă din perioada interbelică. Neglijând cumva implicarea lui legionară, unii istorici literari l-au considerat „unul din cele mai dramatice destine biografice din literatura română”¹. Perceput de contemporanii de acum mai mult din perspectivă literară, căci partea lui de factor social-politic în societate, de lider de generație, a fost trecută sub tăcere sub regimurile autoritare și totalitare interbelice și sub comunism, Radu Gyr este o simbioză a curentelor literare între expresionism și existențialism, de o manieră originală. Pe de altă parte, istoriografia, treptat, l-a regăsit între modelele personalităților unei epoci tulburi, când forțele care își disputau conducerea destinului au fost total

*Asistent cercetare, Institutul de Cercetări Socio-Umane din Craiova „C.S. Nicolăescu-Plopșor”, al Academiei Române; e-mail: leone.sima21@gmail.com.

¹ Ion Buzași, *Poezia religioasă românească*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2003, p. 265.

deosebite în idealuri și în alegerea căilor ce ar fi fost de urmat. Pe scena antagonismelor, epoca – dacă nu-i putem zice „revoluționară”, dat fiind zbciumul general² – a rămas o etapă încinsă, aprigă, oscilantă, în care participarea la istorie a însemnat aderarea indivizilor în taberele social-ideologice ale vremii, de factură extremistă (zise de stânga sau de dreapta). Între acestea rămânea loc doar pentru cei ce păstrau – ca echilibru – constructul politic (statul) în conducerea căruia îi așezase istoria și poporul, încredințându-le menire și responsabilitate.

Radu Demetrescu (Radu Gyr) s-a născut în Câmpulung Muscel la 15 martie 1905 și a decedat la 29 aprilie 1975³. Părinții au fost, la rândul lor, figuri ale culturii, tatăl, Ștefan Demetrescu (Coco), a fost actor de profesie, și pentru a își câștiga traiul a jucat în mai multe locuri din țară cu diferite trupe. După căsătoria cu Eugenia Gherghel (soră a poetului Alexandru Gherghel), cei doi soți se stabilesc în

1909 în Craiova, unde Ștefan Demetrescu își începe cariera de societar la Teatrul Național din oraș.⁴

Planșa 1. Radu Gyr în vizită la București.

Sursa: www.marturisorie.ro.

² Această epocă pe care istoricul Oliver Jens Schmitt a considerat-o generatoare, pe fundalul unor puternice contraste între diferite stări de spirit și a unei atmosfere sociale neobișnuit de încărcate emoțional, a unei extreme drepte naționaliste, a început cu „Momentul triumfului ideii naționale românești [ce] a coincis cu mari temeri de revoluție și cu o pronunțată instabilitate politică pe plan intern și extern” – cf. Oliver Jens Schmitt, *Corneliu Zelea Codreanu. Ascensiunea și Căderea „Căpitanului”*, București, Editura Humanitas, 2017, p. 19.

³ „Seniorii”, anul XI, nr. 1(17), iunie 2019, p. 24.

⁴ Gyr, Radu, în Eugen Simion (coord.), *Dicționarul general al literaturii române*, vol. 3, ediția a II-a revizuită, adăugită și adusă la zi, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2017, p. 1148; Pr. Constantin Marinescu, *Figuri de preoți ai Craiovei*, ms., Craiova, 1970, a menționat că domiciliul din Craiova al lui Ștefan Demetrescu a fost în mahalaua Sf. Spiridon unde astăzi există strada Vasile Conta, în apropiere de punctul Valea Vlăiciei, un cap de deal înconjurat de pârâurile Valea Vlăiciei (astăzi strada Ștefan cel Mare), și Valea lui Opincă (actuala stradă Calea București).

Datorită relațiilor părinților cu această zonă a societății, a oamenilor de creație, Radu Demetrescu încă de mic a intrat în contact cu oameni ai scenei, literați, precum Emil Gârleanu, Liviu Rebreanu, D. Anghel, A. de Herz, Elena Farago, Cincinat Pavelescu, C. Șaban-Făgețel ș.a.⁵

Radu Demetrescu a urmat școala locală unde a ajuns și elevul Liceului „Carol I”. Simultană cu intrarea în ciclul secundar este și participarea României în Primul Război Mondial. Având doar 12 ani, Radu Demetrescu, în calitate de cercetaș, este trimis la un spital unde în timpul escortei unei ambulante a fost surprins de un bombardament din care a scăpat doar cu o fractură a brațului. Totuși, din cauza acestei răni, familia sa nu reușește să se refugieze la Iași după ce orașul Craiova a fost ocupat și s-a instaurat administrația străină timp de 707 zile. La scurt timp, tânărul își reia studiile și, inspirat de situația în care se afla, compune un poem dramatic intitulat *În munți*, care ulterior ajunge să fie publicat în revista „Tineretea școlară”.⁶ Din acest moment va publica mai multe lucrări crescându-și prestigiul și reușește să se impună în cercurile literare craiovene, în special în cel al Elenei Farago. Pe lângă publicații în „Năzuința”, „Suflet românesc”, „Flamura”, poeziile sale ajung și în alte publicații din țară precum „Gândul nostru” aflat la Iași, „Miorița” de la Galați și „Cele trei Crișuri” din Oradea.⁷ Pe timpul cât orașul Craiova a fost ocupat de armatele germane și austro-ungare, familia Demetrescu a îndurat toate asupririle acestora. Tânărul Radu a fost chiar închis într-un lagăr controlat de germani.

După 5 ani de la debutul în revista liceului, Radu Demetrescu își strânge poeziile într-un volum intitulat *Liniști de schituri* cu care debutează în 1924, tot la Craiova. A urmat apoi Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București unde, concomitent cu studiile universitare, va continua să publice sub pseudonimul Ioachim Pușcașul. Publicațiile care l-au găzduit, de data aceasta, au fost „Clipa”, „Universul literar”, „Ritmul vremii”, „Viața literară” și „Falanga”. Cea din urmă a fost condusă de celebrul profesor Mihail Dragomirescu⁸, de care cu timpul tânărul poet se va apropia foarte mult. Toate aceste publicații sunt însoțite și de note/recenzii cu caracter polemic.

În următorii ani va mai scoate alte două volume de poezii, *Plânge Strâmbă-Lemne* (1927) și *Cerbul de lumină* (1928). În același an cu lansarea volumului din urmă își începe activitatea didactică, ca profesor și subdirector la Liceul „Mihai Eminescu” din București, până în anul 1930. Din 1930 este numit de către M. Dragomirescu asistentul său⁹, promovând până la gradul de conferențiar universitar. S-a folosit de această poziție pentru a intra în posesia principalelor

⁵ *Dicționarul general al literaturii române...*, p. 1149; Vezi și Ștefan Boțoiu, *Teatrul Național din Craiova*, în vol. *Oltenia*, Craiova, Editura Ramuri, 1943, p. 443–447.

⁶ Acesta a fost pus în scenă de colegii săi în iunie 1919.

⁷ *Dicționarul general al literaturii române...*, p. 1149.

⁸ Conducea publicația „Falanga”.

⁹ *Dicționarul general al literaturii române ...*, p. 1149–1152.

ziare cotidiene din marile capitale ale Europei, căci era dornic să cunoască evoluția politică și socială a timpului.

Radu Gyr (pseudonim, prin derivare – agramare – de la Gruicul din Câmpulung Muscel), cu care a semnat volumul *Liniști de schituri*, în 1924, publicat în perioada bacalaureatului, pe când director al Liceului era „cumplitul” N. Balaban), a fost de mai multe ori laureat (1926, 1927, 1928 și 1939) din partea Societății Scriitorilor din România, Institutul pentru Literatură și Academia Română. În timpul studențimii este atras de curentul „Garda de Fier”, alături de Mircea Vulcănescu, Mircea Eliade, el devenind un membru de seamă al Mișcării, comandat legionar și șef al regiunii Oltenia¹⁰.

Din cauza alăturării la mișcarea legionară, Radu Demetrescu, în anul 1933 ajunge să fie închis într-un lagăr, fapt ce l-a împiedicat o bună vreme să continue scrierea poeziilor. Totuși, reușește în 1936 să publice un nou volum intitulat *Stele pentru leagăn*. În următorii ani colaborează cu diferite publicații considerate de extremă dreapta precum „Curentul”, „Porunca vremii”, „Buna Vestire”, „Rânduiala”, „Iconar”, „Idea liberă”, ceea ce-l face să i se recunoască titlul „oficial” de poet al acestei mișcări.¹¹ Acest titlul i-a atras, pe lângă recunoașterea de către ceilalți legionari ca fiind o personalitate importantă a mișcării în Oltenia, și arestul la domiciliu, care a culminat cu retrimiteră în lagăr.¹²

Radu Demetrescu era foarte activ în lucrările legionare. Fiind șef de cuib, acesta se întâlnea frecvent cu „Căpitanul Corneliu Z. Codreanu”. Însă principala sa îndeletnicire era coordonarea delegațiilor de legionari din Bănie, aceștia întâmpinând probleme în diferite zone, mai ales atunci când doreau să organizeze activități de voluntariat, precum în zona văii Oltului, în construirea de biserici. Un astfel de exemplu este la Drăgășani, unde aceștia au ajutat la repararea catedralei precum și a drumurilor de legătură între mănăstirile locului.¹³ În anul 1931, Garda de Fier a fost dizolvată și Corneliu Codreanu a fost arestat și judecat.

Începând cu anul 1938, respectiv cu instaurarea regimului lui Carol al II-lea, poetul legionar vede și transmite un mesaj de biruință a „spiritului juvenil legionar”, căci oferă „națiunii române garanția renașterii colective: «Bătrânele vipere – fabricanții de venin – au pierdut partida. Iar veninul lor, scurs pe-o

¹⁰ „Seniorii”, anul XI, Nr. 1 (17), iunie 2019, p. 25.

¹¹ Într-o evaluare a unei publicații naționaliste din zilele noastre, revista „Rost”, fără o analiză a complexului fenomen legionar, Radu Gyr este prezentat ca „bardul Legiunii”, „rapsodul aproape legendar al «sfintei tinereți legionare» și descântătorul crucificat al temnițelor comuniste”, „una din figurile umane și artistice cele mai complexe și mucenice din România secolul XX”.

¹² *Dicționarul general al literaturii române...*, p. 1149; Roland Clark, *Sfântă tinerețe legionară. Activismul fascist în România interbelică*, traducere de Marius-Adrian Hazaparu, Iași, Editura Polirom, 2015, p. 118–119.

¹³ În vara anului 1938, în bilanțul făcut la Craiova de Radu Demetrescu, se menționa că legionarii din Oltenia, în timpul taberelor, ridicaseră 14 biserici în diferite localități și construiseră 32 de case pentru țăranii săraci. – Vezi lucrarea zisă roman, într-un limbaj îndulcitor, dar publicată în editura Casa Cărții de Știință din Cluj-Napoca de Al. Florin Țene, *Întorcerea din cruciadă. Viața poetului Radu Gyr între realitate și poveste*, 2020, p. 194–208.

margine de șanț, îl seacă, îl neutralizează Soarele puternic al Învierii...»¹⁴. În poezia *Fabricanții de venin* Gyr a proslăvit schimbarea generațiilor și garanția renașterii colective. Iar în alte poezii se pronunță asupra diferențelor dintre tineretul radical („înălțat la rangul de generație cu unitate de ideal”¹⁵) și „bătrânii”.

Radu Gyr a reprezentat un profil complex al legionarilor. Acesta considera studențimea radicală, „generație de foc și vis” cum îi zicea, ca fiind „idealul istoric” ce a atins punctul culminant al identității românești¹⁶.

Înainte de vara anului 1938, Radu Gyr are o întâlnire privată cu „Căpitanul” (Codreanu) în biroul acestuia. Cei doi erau foarte apropiați, din apelativele *Căpitane* și *Domnule Profesor* au ajuns la Corneliu și Radu. În această întâlnire, liderul legionarilor dorea să îi prezinte poetului doctrina ce urma să fie adoptată, și dacă avea vreo obiecție, putea să spună, fără vreo reținere datorită respectului ce și-l purtau unul față de celălalt. Radu Demetrescu în acel moment și-a exprimat punctul de vedere comunicând „Căpitanului” faptul că este împotriva actualei organizațiuni de stat datorită faptului că este amorfă, menționând că o formă corectă de guvernare nu vine din doctrină, ci din necesitate. Opinia poetului era cum că forma de viitor a statului trebuia să vină din corporatism. Doctrină potrivit căreia sindicatele urmau să fie înlocuite cu corporații, organizații profesionale compuse din muncitori și patroni în același timp, iar parlamentul să fie înlocuit de o adunare națională reprezentativă a corporațiilor. Aceasta a fost ultima întâlnire dintre cei doi.

În perioada 1938–1939 Radu Demetrescu este închis în lagărul de la Miercurea Ciuc alături de Nae Ionescu, Mircea Eliade, Iordache Nicoară, Ion Mânzatu, precum și alte nume importante ale legionarilor, Gh. Clime, Neculai Totu, Bănică Dobre¹⁷ ș.a.. Radu Gyr a supraviețuit asasinatelor carliste din noaptea de 21–22 septembrie 1939.

Tot acum, Radu Gyr a creat *Imnul tinereții legionare*, devenit imnul neoficial al Mișcării Legionare, un instrument de răspândire a crezului legionar emoțional, sacralizant, busolă și mijloc în lupta politică, cu efect propagandistic important, „o piatră de încercare a convingerilor legionare, o formă de verificări de conștiință a credinței în conducătorul mesianic și în misiunea acestuia”¹⁸:

¹⁴ Apud Răzvan Ciobanu, *op. cit.*, p. 211.

¹⁵ Radu Gyr, *Studențimea și idealul spiritual*, Tipografia I. N. Copuzeanu, București, 1935, apud Răzvan Ciobanu, *op. cit.*, p. 211.

¹⁶ *Ibidem*, p. 249.

¹⁷ Născut la Constanța în 1908, a fost publicist la publicații legionare „Buna Vestire”, „Luptătorul și Înfrățirea Românească”. A fost comandat legionar ce a luptat în Spania. Asasinat la 21/22 septembrie 1939 împreună cu alți legionari.

¹⁸ Constantin Papanace, *Stilul legionar de luptă. Concepția tactică a Căpitanului*, București, Lucman, 2004, p. 159; vezi și Șerban Milcoveanu, *Pentru ce a fost asasinat Corneliu Zelea Codreanu? 30 noiembrie 1938*, București, Asociația Foștilor Președinți ai Studențimii, [2007], f. 140; Valentin Săndulescu, *Sacralised Politics in Action: the February 1937. Burial of the Romanian of Vâlcea Leaders Ion Moța and Vasile Marin*, în „Totalitarian Movements and Political Religions”, 8/2, 2007, p. 259–269 – menționați de Oliver Jens Schmitt, *Sfânta tinerețe legionară. Cântecul...*, p. 171, nr. 24 și 25.

„...Sfânta tinerețe legionară,
 Suim biserici, stăm viteji în închisori...
 În prigoana orișicât de-amară,
 Cântăm și ne gândim la Nicadori,
 Purtăm în crivăț și în soare,
 Lumini pentru biruitori,
 Pentru cei viteji zidim altare,
 Si-avem doar gloanțe pentru trădători!”¹⁹.

Considerăm că această poezie-îmn a avut un efect pozitiv, mobilizator pentru tineret. Prin ea s-au cuplat conștiințe și s-a strâns unitatea în jurul „Căpitanului”, fiind în același timp un jurământ de loialitate și devotament.

Au urmat valuri de asasinat înfăptuite atât de legionari cât și de conducerea statului, până în noiembrie 1938, când a fost omorât chiar Căpitanul (C.Z. Codreanu). Din acest moment, Radu Gyr își va petrece o parte din viață în lagăre, fiind închis pe timpul celor 3 dictaturi, carlistă, antonesciană și comunistă.

Perioada de guvernare legionară ne aduce în ipostază un Radu Gyr aflat în poziția de director general al teatrelor, impunând pseudo valorile legionarilor ca literă de lege. Urmând directivele legionare Radu Gyr i-a înlăturat pe artiștii de origine evreiască din teatre. Existența teatrului Barașeum a însemnat de fapt ghetozarea comunității artistice evreiești.

În timpul rebeliunii din 21 ianuarie 1941, în piața Teatrului Național din București, Radu Demetrescu ține un discurs pentru a instiga la luptă oamenii împotriva regimului cerându-le să atace posturile de telefonie și de radio.²⁰ Acest act îi aduce arestarea și condamnarea la închisoare pentru mai mulți ani. Pe lângă el au mai fost arestați alți 18 camarazi. Nu ajunge să ispășească acești ani de închisoare, sentința fiindu-i micșorată la câteva luni. În anul 1942 îl găsim trimis pe front de unde se întoarce grav rănit.²¹

În perioada comunizării României, în baza cazierelor judiciare și a denunțurilor, numai între 10 oct. și 2 nov. 1944 au fost arestați 972 de legionari.

¹⁹ A fost scris în 1936 și a devenit cântec prin alegerea melodiei de către Ion Mânzatu, compozitor de profesie, alăturat Legiunii. Aceiași, Radu Gyr și Ion Mânzatu, la cererea lui Codreanu, au scris *Imnul eroilor Moșă-Marin*, asociind „acceptarea eroică a suferinței și a morții cu renașterea și viața nouă”. Vezi Roland Clark, *op. cit.*, p. 165, 207, 222, Despre cântecul-îmn al legionarilor, cel mai complet studiu este al lui Oliver Jens Schmitt, *Sfânta tinerețe legionară. Cântecul ca mijloc și esență a mobilizării politice de extremă dreapta în România interbelică*, în „Archiva Moldaviae”, vol. III, Iași, an 2011, p. 163–184 (inclusiv bibliografic).

²⁰ Roland Clark, *Sfânta tinerețe legionară. Activismul fascist în România interbelică*, București, Editura Polirom, 2015, p. 243, n. 123, Despre discursurile lui Radu Gyr în acest moment menționează și Mihail Sebastian, *Jurnal 1935–1944*, text îngrijit de Gabriela Omăt, prefață și note de Leon Volovici, traduceri de Alina Skultety, București, Editura Humanitas, 2021, p. 291, 302, 306. („Gyr, în piața teatrului ținea mulțimii discursuri intransigente”).

²¹ *Dicționarul general al literaturii române...*, p. 1149.

Fostul conducătorul legionar Radu Gyr este scos din presă începând cu data de 23 august 1944 și ajunge pe lista „condamnaților de război”²².

În timpul procesului se întâlnește cu Bartolomeu Anania, fost simpatizant legionar (închis în perioada 1958–1964) care îl pomenește pe Radu Gyr în memoriile sale *Rotonda plopilor aprinși*²³.

Planșa 2. Radu Gyr împreună cu soția și fiica sa. Sursa www.adevarul.ro

Următorii 20 și ceva de ani îi va petrece prin închisorile comuniste, cu o perioadă scurtă de libertate de doi ani. În 1964, datorită ordinului de grațiere a deținuților politici, sau cel puțin a celor care mai erau în viață, acesta este eliberat și își va petrece restul de 11 ani în libertate.

Bibliografie

- Ciobanu, Răzvan, *Ipostaze ale ideologiei legionare în România interbelică (1927–1938)*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2020.
- Buzăși, Ion, *Poezia Religioasă românească*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2003.
- Botoiu, Ștefan, *Teatrul Național din Craiova*, în vol. *Oltenia*, Craiova, Editura Ramuri, 1943.
- Clark, Roland, *Sfânta tinerețe legionară. Activismul fascist în România interbelică*, traducere de Marius-Adrian Hazaparu, Iași, Editura Polirom, 2015.

²² „Seniorii”, anul XI, Nr. 1 (17), iunie 2019, p. 25.

²³ „Seniorii”, anul XI, Nr. 1 (17), iunie 2019, p. 25.

- Gyr, Radu, *Studentimea în idealul spiritual*, Tipografia I. N. Copuzeanu, București, 1935.
- Marinescu, Constantin, *Figuri de preoți ai Craiovei*, ms., Craiova, 1970.
- Milcoveanu, Șerban, *Pentru ce a fost asasinat Corneliu Zelea Codreanu? 30 noiembrie 1938*, București, Asociația Foștilor Președinți ai Studențimii.
- Papanace, Constantin, *Stilul legionar de luptă. Concepția tactică a Căpitanului*, București, Editura Lucman, 2004.
- Săndulescu, Valentin, *Sacralised Politics in Action: the February 1937. Burial of the Romanian of Vâlcea Leaders Ion Moța and Vasile Marin*, în „Totalitarianism Movements and Political Religions”, 8/2, 2007.
- Schmitt, Oliver Jens, *Corneliu Zelea Codreanu, Ascensiunea și Căderea „Căpitanului”*, București, Editura Humanitas, 2017.
- Schmitt, Oliver Jens, *Sfânta tinerețe legionară. Cântecul ca mijloc și esență a mobilizării politice de extremă dreapta în România interbelică*, în „Archiva Moldaviae”, vol. III, Iași, an 2011.
- „Seniorii”, anul XI, nr. 1(17), iunie 2019.
- Simion, Eugen (coord.), *Gyr, Radu în Dicționarul general al literaturii române*, vol. 3, ediția a II-a revizuită, adăugită și adusă la zi, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2017.
- Țene, Al. Florin, *Întoarcerea din cruciadă. Viața poetului Radu Gyr între realitate și poveste*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2020.